

Institutionsvårdens konsekvenser för föräldrar

Berättelser från föräldrar till barn som placeras visar att det är föräldrar som kämpar med sin sårbarhet, att exponeras för samhällets dömande blickar och att omdefiniera relationen till sina egna barn. Institutionsvård behöver ses som ett stöd till de här familjerna och inte som en ersättning för familjer som misslyckats. Viktigast av allt är att bibehålla och stärka banden mellan placerade unga och deras utökade nätverk för att fler kan finnas kvar och stödja familjen även efter avslutad placering. Det skriver *Sofia Enell*, docent i socialt arbete vid Linnéuniversitetet.

"Du borde också tala med mina föräldrar". Det är Vincent, snart 20 år, som säger det till mig när jag genomfört min tredje intervju med honom. Vincent blev som 17-åring placerad på ett särskilt ungdomshem och jag hade fram till intervjun följt honom under drygt två års tid. Våra samtal hade kretsat kring vad placeringen på särskilt ungdomshem hade betytt för honom. Vincent insisterade på att den inte enbart hade påverkat honom utan också hans föräldrar. Och innan vi avslutar säger Vincent det som flera år senare leder till en studie om vad institutionsvård gör med familjerelationer.

[I studien Att \(åter\)skapa familj](#), finansierad av FORTE, återvände jag till ungdomar som jag träffat nära tio år tidigare för att intervjua dem en fjärde gång och deras familjemedlemmar en första gång. I intervjuerna delade de nu unga vuxna och deras föräldrar berättelser om kamp, brustna familjeideal och starka känslor som de, ofta utan att dela med andra, burit på en lång tid.

Jag tänker på föräldrarnas berättelser när jag tar del av [regeringens olika förslag på tvingande öppenvårdsinsatser](#) och särskilda föreskrifter till vårdnadshavare och barn. Syftet är

att även när vårdnadshavare inte lämnar sitt samtycke göra det möjligt att lämna insatser som kan förebygga kriminalitet och mer ingripande åtgärder såsom placering på institution. Förslagen lämnar samtidigt en bild av föräldrar som problem och samarbetsovilliga och att institutionsvård är för de familjer som misslyckats. Men de föräldrar som jag mött delar komplexa bilder av tiden före placering och vad som hände med deras relation till sina barn under placering.

Föräldraskap och institutionsvård

Att vara förälder är, oaktat om barnet är institutionsplacerad eller ej, moraliskt laddat. Föräldrar ses som bärare av familjelivet vilket innebär att när deras barn befinner sig i olika svårigheter blir de också bärare av dessa problem. För de familjer som kommer i kontakt med socialtjänsten visar studier ett glapp mellan familjens vardagsliv och vad socialtjänst uppfattar vara källan till familjens svårigheter. Fattigdom är en av de faktorer som tenderar att ignoreras när föräldrar ses som inkapabla att ta hand om sina barn. Föräldraskap associeras därtill med moderskap vilket skapar olika förväntningar och krav på mödrar och fäder.

När barnen placeras på institution finns det inte någon given plats för deras familj – institutionsvård är till för två grupper, de boende (unga) och personalen. De särskilda ungdomshemmen ligger också ofta på relativt otillgängliga platser och på geografiskt avstånd från familjen. Det kan alltså vara långt för föräldrar att resa och väl på plats är de ofta hänvisade till olika besöksrum då de inte tillåts vara på avdelningen eller i barnets boenderum. Ungdomshemmens tvångsmedel kan därtill ytterligare begränsa kontakten med familj och vänner. Sammantaget skapar institutionsvård flera utmaningar för ett aktivt föräldraskap.

Med den moraliska laddningen av föräldraskap som kan sägas förstärkas av de nya lagförslagen, skapas ett särskilt komplicerat nät av relationer inom vilka föräldrar till

placerade barn ska navigera. Det handlar inte bara om relationer till barnet som befinner sig på en ny plats och med nya människor, utan om relationer med socialtjänst och personal vid ungdomshemmet.

Berättelser om kamp

Under intervjuerna med föräldrarna blev det tydligt att deras erfarenheter sällan hade fått ta plats tidigare. När deras barn blev placerade förväntades de ofta sätta sitt eget liv på paus och lägga all kraft och energi på att få familjelivet att fungera igen och bevisa sig vara värdiga föräldrar. Samtidigt delade föräldrarna berättelser om skam, förtvivlan och sorg. Agneta (alla namn i texten är fingerade) berättade; *när hon då blev omhändertagen så kände man ju sig som världens sämsta föräld... alltså, man var inte värd mycket.*

Monika Allgurin och jag fann olika berättelser om föräldraskap under placering – *det sargade föräldraskapet, det överlämnade föräldraskapet, föräldraskap på paus* och *det opponerande föräldraskapet*. Starkt kopplat till dessa olika föräldraskapspositioner låg resurser i form av kön, ålder, klass och etnicitet som föräldrarna kunde referera till och använda i mötet med socialtjänst och ungdomshem.

Flera av föräldrarna kunde berätta om hur deras föräldraskap under lång tid brutits ner och hur de i sitt föräldraskap burit på starka känslor av sårbarhet och utsatthet. Placeringen på särskilt ungdomshem blev det yttersta beviset på deras misslyckande. När Anna berättar om sitt föräldraskap inleder hon med att det från början var misslyckat då hon blev gravid vid ung ålder. Att Anna själv arbetade inom vårdsektorn minskade inte känslan av att inte vara en tillräckligt bra mamma. Under intervjun berättar hon:

Ja, det är hemskt att säga det, men jag var helt slut. Jag hade nog inte sovit på, ja, flera månader. Jag bara kände att "den jädra skitungen. Vad gör hon med oss?"

Anna ber om ursäkt för hur hon känner för sin dotter vilket indikerar att dessa känslor är förbjudna för föräldrar att känna. Placeringen förstärkte hennes tvivel på sig själv som en god mamma samtidigt som hon också under intervjun delade hur kontakten med socialtjänsten var det som fick henne att överleva.

För andra föräldrar blev snarare placeringen en process där de upplevde sig förlora rätten att vara förälder. Erfarenheter av migration kunde här försvåra en förälders navigering i relationer och leda till förlorade chanser att kunna upprätthålla sitt föräldraskap. Nadja berättar hur hon försökte hålla kontakten och besöka sin son:

Efter det, många gånger jag bad – snälla jag vill träffa min son. Jag går till socialen och vill ha hjälp, jag gör inte fel, jag är jättebra mamma.

Men den hjälp som Nadja bad om för att kunna göra sitt föräldraskap innebar att hennes son hämtades och kördes till ett låst ungdomshem, en händelse som varken Nadja eller hennes son kan prata om en lång tid senare.

Intervjuerna visar också att placeringen kan ha en positiv inverkan på föräldraskapet – det kan skapa utrymme för reflektion. Föräldrar kunde dela berättelser om svåra och ohanterliga situationer fyllda av kaos och turbulens inför placeringen. Dessa föräldrar hade själva initierat placeringen på särskilt ungdomshem och ibland ljugit och lurat sina barn för att placeringen skulle kunna ske. För dessa föräldrar handlade placeringen om att få vila och paus från en påfrestande familjevardag. Det var också berättelser som omgavs av moraliska dilemma i att som förälder erkänna sig som otillräcklig för sitt barn. Thomas berättar;

Men som sagt var så vi bestämde oss ganska snabbt där för att Nej, vi kommer inte hinna att ha bevakning på henne dygnet runt.” Det går inte, för vi måste samtidigt ha tid till våra andra barn. Och då var ju detta det enda alternativet, så vi fick ringa och säga ifrån.

Denna typ av berättelser var mer utvecklade hos pappor vilket antyder att det inte var lika tillgängligt för mammor att ta paus och distansera sig från sitt föräldraskap.

Den sista berättelsen om föräldraskap handlar om olika sätt att göra motstånd. En typ av motstånd utgjordes av att trots begränsningarna skapa och upprätthålla familjelivet. Exempel på sådant motstånd var att göra fredagsmys eller spela fotboll innanför ungdomshemmens stängsel. En annan typ av motstånd utgjordes av överklagningar och att på olika sätt påtala myndigheters fel och brister. Båda motståndsberättelserna demonstrerar en aktiv föräldraroll och delades av sammanboende föräldrar och pappor. Par framstår få styrka från varandra och ett erkännande som en "riktig familj" medan papporna kunde mobilisera resurser i form av fysisk styrka och förmåga att agera och säga emot.

Stöd till familjerna – inte substitut

Vincent är en av ca 1100 unga som varje år placeras på särskilda ungdomshem. För varje placering drabbas minst dubbelt så många familjemedlemmar. Studien om vad institutionsvård gör med familjerelationer visar att det inte enbart handlar om några oavsiktliga sidokonsekvenser – föräldrarna är direkt och omedelbart drabbade av sina barns institutionsplacering. Det som framträder tydligast är att deras föräldraskap inte enbart handlar om relationen till sina barn utan också om relationen till socialtjänst och ungdomshem. I mötet med dessa framstår det framför allt vara svårt för ensamstående mammor att mobilisera resurser för att hantera förväntningarna på dem. De olika berättelserna utmanar bilden av föräldrar till placerade barn som misslyckade och skyldiga till placeringen. Det är föräldrar som kämpar med sin sårbarhet, att exponeras för samhällets dömande blickar och att omdefiniera sin relation till sina egna barn.

Föräldrarnas berättelser visar att institutionsvård snarare behöver ses som ett stöd till familjer som kämpar än som ett

substitut för familjer som misslyckats. Det är därför angeläget att föräldrar till placerade barn får emotionellt och praktiskt stöd före, under och efter placering; att, i den mån det är lämpligt, deras delaktighet underlättas så att de kan vara aktiva föräldrar i vardagslivet på institutionen; att ansvar för beslut och resultat delas och att ett aktivt partnerskap mellan familjemedlemmar och professionella främjas. Och, kanske viktigast av allt, att bibehålla och stärka banden mellan placerade unga och deras utökade nätverk för att involvera fler som kan finnas kvar och stödja familjen även efter avslutad placering.

Text: Sofia Enell, docent i socialt arbete vid Linnéuniversitetet

Bild: Linnéuniversitetet med illustration av Agnes Brede

Läs mer:

Allgurin, M. & Enell, S. (2023) Battling parenting: The consequences of secure care interventions on parents. *Child & family social work*. 28(1), 108–116.

Gupta, A. (2017) Poverty and child neglect—the elephant in the room? *Families, Relationships and Societies*, 6(1), 21–36.

Smart C. (2007) *Personal life: new directions in sociological thinking*. Polity Press: Cambridge.

Whittaker, J. K. et al. (2016) Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A Consensus Statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care. *Residential treatment for children & youth*. [Online] 33 (2), 89–106.

Walsh, J., & Mason, W. (2018) Walking the walk: Changing familial forms, government policy and everyday social work practice in England. *Social Policy and Society*, 17(4), 603–618.